

УДК 338.431.4

Мартиненко В.П.*доктор економічних наук,
професор кафедри економіки і підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Кушик І.Л.***студентка
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***РЕЗЕРВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ****RESERVES FOR IMPROVING THE PROCESS FOR PREPARATION FOR PROPERTY ON AGRICULTURAL ENTERPRISE****АНОТАЦІЯ**

У статті головна увага приділяється вдосконаленню управління процесом формування прибутковості на підприємстві за рахунок використання визначених резервів. Виявлено необхідні умови ефективного управління прибутком. Розглянуто низку факторів, які впливають на управління процесом формування прибутковості на сільськогосподарському підприємстві. У статті також приділено увагу заходам, яких необхідно вживати для удосконалення управління прибутковістю сільськогосподарського підприємства та підвищення її рівня (зокрема, організаційним, технічним та економічним важелям і стимулам). Визначено етапи виявлення резервів удосконалення управління формуванням прибутковості та представлено розрахунок суми резервів зростання прибутку суб'єкта господарювання.

Ключові слова: управління, резерви, сільськогосподарське підприємство, рентабельність, формування прибутковості, ринкове середовище.

АННОТАЦИЯ

В статье главное внимание уделяется совершенствованию управления процессом формирования доходности на предприятии за счет использования определенных резервов. Выявлено необходимые условия эффективного управления прибылью. Рассмотрен ряд факторов, влияющих на управление процессом формирования доходности на сельскохозяйственном предприятии. В статье уделено внимание мерам, которые необходимо осуществлять для совершенствования управления доходностью сельскохозяйственного предприятия и повышения ее уровня (в частности, организационным, техническим и экономическим рычагам и стимулам). Определены этапы выявления резервов совершенствования управления формированием доходности и представлен расчет суммы резервов роста прибыли предприятия.

Ключевые слова: управление, резервы, сельскохозяйственное предприятие, рентабельность, формирование доходности, рыночная среда.

ANNOTATION

In the scientific article, the main attention is paid to improving the management of the process of generating profitability at the enterprise through the use of certain reserves. The necessary conditions for effective profit management are revealed. A number of factors influencing the management of the profitability formation process at an agricultural enterprise are considered. The study also focuses on the steps that need to be taken to improve farm profitability management and raise its level, in particular organizational, technical and economic leverage and incentives. The stages of identifying the reserves for improving the management of profitability formation are determined and the calculation of the amount of the reserves of the growth of the profit of the entity is presented.

Keywords: management, reserves, agricultural enterprise, profitability, profitability formation, market environment.

Постановка проблеми. Функціонування сільськогосподарських підприємств у нестійкому ринковому середовищі зумовлює проблему їх адаптації до мінливих умов та підвищення конкурентоспроможності. Ця проблема може бути вирішена за забезпечення ефективного управління процесом формування прибутку, що є важливою ланкою в діяльності кожного підприємства, адже саме прибуток є найбажанішим результатом. Щоб завжди отримувати його позитивну динаміку потрібна чітко спланована система зазначеного вище управління. Це складний та важливий процес, який вимагає детального дослідження таких питань, як поняття та функції прибутку, його класифікація, внутрішні та зовнішні фактори впливу на прибуток підприємства, методи та підходи до його аналізу. Головною метою управління прибутком є визначення шляхів найбільш ефективного його формування, що спрямоване на забезпечення розвитку діяльності підприємства та зростання його ринкової вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, які стосуються процесу управління прибутком сільськогосподарських підприємств, приділяли значну увагу такі вітчизняні науковці, як В.Г. Андрійчук, Г.Г. Кірейцев, М.Я. Дем'яненко, В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий, В.С. Дієсперов та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо управління прибутком суб'єктів господарювання, питання, що стосуються управління саме процесом формування прибутковості в умовах впливу організаційних та економічних факторів ринкового середовища, залишаються недостатньо вивченими. Ці питання для значної кількості сільськогосподарських підприємств стоять надто гостро. Тому виявлення резервів підвищення ефективності управління процесом формування прибутковості на підприємствах аграрного сектору є досить актуальною і важливою науково-практичною проблемою.

Метою статті є пошук резервів підвищення ефективності управління процесом формування прибутковості на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах господарювання роль управління процесом формування прибутковості на підприємстві значно зростає, адже прибуток є не лише стимулом ефективної діяльності підприємства, а і джерелом подальшого розвитку. Ефективне управління прибутком базується на всебічному аналізі його динаміки, структури, джерел надходження та напрямів розподілу, а також передбачає детальний аналіз факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, що можуть мати суттєвий вплив на процес формування прибутковості суб'єктів господарювання.

Основними завданнями управління формуванням прибутку є прогнозування та планування оптимального розміру прибутку для здійснення ефективної господарської діяльності. Виявлення впливу суб'єктивних та об'єктивних факторів на фінансові результати дає змогу управляти ризиками, які виникають у процесі пошуку та використання резервів збільшення суми прибутку та рентабельності для забезпечення сталого розвитку підприємства, а також підвищення ефективності його діяльності. Основу механізму управління процесом формування прибутку на підприємстві становлять системи та методи його планування.

Серед якісних показників, що характеризують не лише фінансову стабільність суб'єкта господарювання, а і його можливості щодо розвитку в майбутньому, найважливішими є наявність відповідного рівня прибутку та висока рентабельність. Ці категорії є взаємопов'язаними, оскільки підвищення рентабельності відображає зростання абсолютної величини прибутку, який одержало підприємство у звітному періоді щодо попередніх.

Доречно зазначити, що прибуток є абсолютним виразником результатів діяльності суб'єкта господарювання та свідчить про ефективність здійснення ним господарської діяльності, репрезентує її успішність та потенційні можливості щодо нарощення обсягів виробництва.

Найхарактернішою рисою підприємств аграрного сектору є високий ступінь ризику їхньої діяльності, який спричинений впливом на виробничий процес різного роду природних факторів. Кліматичні умови, якість ґрунтів та біологічні закони є чинниками, вплив яких на сільськогосподарське виробництво, а отже, і на величину прибутку та рентабельність неможливо нівелювати. Сезонність сільськогосподарського виробництва означає нерівномірне надходження продукції, залучення трудових ресурсів і, як наслідок, нерівномірне зростання витрат, низьку оборотність та нерегулярні надходження коштів від реалізації продукції протягом року. Відповідно до цього інвестиційна привабливість аграрної галузі порівняно з іншими галузями

народного господарства є нижчою, має місце складність залучення кредитних коштів. Це спричинено тривалістю виробничого циклу та складністю управління сільськогосподарським виробництвом [1].

Окрім природних факторів, на управління рентабельністю впливають також інші зовнішні чинники, які не залежать від діяльності підприємства, а підприємство, зі свого боку, ніяким чином не може вплинути на них. До таких факторів належать [2]:

- рівень економічної ситуації в країні;
- податкова і кредитна політика держави;
- рівень інфляції;
- ціни на сировину та товари для підприємства;
- характер конкурентної боротьби;
- кон'юнктура ринку;
- низький рівень державної підтримки сільськогосподарських підприємств.

Слід зазначити, що існують певні види сільськогосподарської продукції, виробництво якої об'єктивно може бути низькорентабельним або нерентабельним зовсім, але важливим для суспільства, що зумовлює необхідність підтримки сільськогосподарських підприємств з боку держави.

Внутрішні фактори, які впливають на управління рентабельністю, безпосередньо залежать від діяльності підприємства; воно може змінювати та регулювати їх залежно від поставлених цілей. До таких факторів належать [2; 3]:

- недостатність інвестиційних вкладень;
- відсутність маркетингу на підприємстві;
- некомпетентність керівника та управлінського персоналу;
- недосконала кадрова політика сільськогосподарського підприємства;
- низький рівень стратегічного та оперативного планування;
- недостатнє стимулювання праці;
- неефективне використання виробничих ресурсів та інші.

Удосконалення управління процесом формування прибутковості сільськогосподарського підприємства та підвищення її рівня повинно супроводжуватися певним набором заходів, що здійснюються у такому порядку:

- організаційні заходи (удосконалення виробничої структури, удосконалення організаційної структури управління, диверсифікація виробництва, реструктуризація виробництва тощо);
- технічні (оновлення техніко-технологічної бази, переозброєння виробництва, вдосконалення продукції, що виробляється);
- економічні важелі та стимули (удосконалення тарифної системи, форми і системи оплати праці, прискорення обігу оборотних коштів тощо).

Якщо почати проводити зміни в іншій послідовності, то позитивні зрушення в ефективності діяльності будуть малопомітними або відсутніми взагалі [4].

Для того щоб постійно забезпечувати зростання прибутковості, необхідно шукати невикористані можливості її збільшення, тобто резерви зростання прибутку. Резерви виявляються на стадіях планування та безпосереднього виробництва і реалізації продукції. Визначення резервів збільшення прибутковості базується на науково обґрунтованій методиці розроблення заходів щодо їх мобілізації.

У процесі виявлення резервів виділяють три етапи. Перший етап – аналітичний, на якому проводять виявлення і кількісну оцінку резервів. Другий етап – організаційний – передбачає розроблення комплексу інженерно-технічних, організаційних, економічних і соціальних заходів, які повинні забезпечувати використання виявлених резервів. Функціональний етап пов'язаний із практичною реалізацією заходів та контролем за їх виконанням.

У результаті цього можна виокремити такі резерви збільшення прибутку:

- за рахунок збільшення обсягу випуску продукції (робіт, послуг);
- за рахунок зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- за рахунок економії та раціонального використання коштів на оплату праці робітників і службовців;
- за рахунок запровадження досягнень науково-технічного прогресу, в результаті чого зростає продуктивність праці.

Резерв зростання прибутку (РЗ₀) за рахунок збільшення обсягу продукції розраховується за формулою [5]:

$$PZ_0 = \sum_{i=1}^n \prod_i \times \Delta P, \quad (1)$$

де $\prod_i$ – планова сума прибутку на одиницю i -ї продукції;

ΔP – додатково реалізована продукція (тис. грн).

Якщо прибуток розраховано на 1 грн продукції, то сума резерву його зростання в результаті збільшення обсягу реалізації визначатиметься за формулою [5]:

$$PZ_0 = \frac{P_p^{\phi}}{P_p} \Delta DP(pz), \quad (2)$$

де P_p^{ϕ} – фактичний прибуток від реалізації продукції;

P_p – фактичний обсяг реалізації;

$DP(pz)$ – резерв збільшення реалізації продукції.

Визначення зростання прибутку за рахунок виявлених резервів зниження собівартості можна проводити, враховуючи здійснення організаційно-технічних заходів, зменшення кількості робітників, економію коштів на оплату праці, зменшення прямих матеріальних витрат, зниження умовно-постійних витрат. Розглянемо ці напрями більш детально в табл. 1.

Одним із резервів підвищення прибутку на підприємстві є постійне удосконалення засобів виробництва, яке полягає у впровадженні нової техніки, удосконаленні технології виробництва, застосуванні прогресивних матеріалів тощо. Це

дасть змогу значно знизити собівартість продукції і підвищить прибуток.

Інший резерв – зниження собівартості продукції як один із найважливіших факторів зростання прибутку. На зниження собівартості продукції впливають економія матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, якими розпоряджається підприємство. Максимальна мобілізація резервів зниження собівартості продукції є важливою умовою ефективного функціонування підприємства [6].

Зменшення кількості робітників за рахунок механізованого виробництва значно зменшить витрати на оплату праці. За рахунок нового обладнання можна збільшити випуск продукції, що приведе до зниження витрат у розрахунку на одиницю продукції [7].

Важливе значення у боротьбі за зниження собівартості та підвищення прибутку має дотримання найсуворішого режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства. Послідовне здійснення на підприємствах режиму економії виявляється насамперед у зменшенні витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції, скороченні витрат з обслуговування виробництва, зменшенні й інших непродуктивних витрат. Необхідно регулярно проводити інвентаризацію запасів і обладнання з метою виявлення надлишків. Ці надлишки необхідно продавати за ринковими цінами [8].

Потребують удосконалення і нормативи. Технічно обґрунтовані норми й нормативи, їх своєчасний перегляд, з одного боку, впливають на оплату праці, а з іншого – на формування ціни, тому що виявлення резервів призводить до зниження суспільно-необхідних витрат робітників.

Одним із резервів збільшення прибутку підприємств є більш повне використання вторинних ресурсів та попутних продуктів. Частка вторинної сировини в загальному обсязі матеріальних ресурсів, використовуваних у господарстві країни, значно зростає [9].

Отже, для підвищення прибутку потрібно спиратися на комплексний техніко-економічний аналіз роботи підприємства за рахунок вивчення техніко-економічних показників роботи підприємства й організаційного рівня виробництва, використання виробничих потужностей та основних фондів, сировини і матеріалів, робочої сили, господарських зв'язків тощо.

Висновки. Таким чином, управління процесом формування прибутку має велике значення для суб'єкта господарювання і покликане виконувати стимулюючу функцію в його діяльності. А використання запропонованих резервів щодо управління процесом формування прибутковості дасть можливість сільськогосподарському підприємству успішно функціонувати в досить складних ринкових умовах і забезпечить отримання прибутку, величина якого дасть змогу фінансово забезпечити реалізацію вибраної суб'єктом господарювання стратегії діяльності.

Таблиця 1

Напрями зростання прибутку

Напрями зростання прибутку	Формула розрахунку
Здійснення організаційно-технічних заходів	$\sum PZ_c = (C_1 - C_2) \times \text{ВП}$ <p>де $\sum PZ_c$ – резерв зростання прибутку за рахунок економії від здійснення організаційно-технічних заходів, грн; C_1, C_2 – собівартість одиниці продукції відповідно до і після здійснення організаційно-технічного заходу, грн; ВП – річний обсяг випуску продукції після здійснення організаційно-технічного заходу, грн. За рахунок цього можна одержати економію протягом 12 місяців з моменту повного впровадження цих заходів.</p>
Зменшення кількості робітників	<p>Для визначення резерву зростання прибутку за рахунок зазначеного заходу можна користуватися формулою:</p> $PZ_q = (Ч \times Z_0) + \Phi_c$ <p>де PZ_q – резерв зростання прибутку за рахунок зменшення чисельності робітників, грн; $Ч$ – середньорічна чисельність скорочених робітників, осіб; Z_0 – середня заробітна плата звільненого робітника, грн; Φ_c – сума відрахувань у соціальні та інші фонди. Цей захід може забезпечити економію за багатьма напрямами через те, що він передбачає: – збільшення продуктивності праці, а отже, збільшення обсягу виробництва з меншою кількістю робітників; – зміну трудомісткості продукції; – більш повне використання фонду робочого часу.</p>
Економія коштів на оплату праці за рахунок запровадження досягнень науково-технічного прогресу (зниження трудомісткості)	<p>Резерв зростання прибутку за рахунок цього заходу розраховується за такою формулою:</p> $\sum PZ_{\text{нтп}} = \sum_{i=1}^n (P_0 - P_1) \times \text{ВП}_{\text{нтп}}$ <p>де $\sum PZ_{\text{нтп}}$ – резерв зростання прибутку за рахунок запровадження заходів науково-технічного прогресу, грн; P_0, P_1 – витрати на оплату праці щодо одиниці продукції до і після впровадження науково-технічних досягнень, грн; $\text{ВП}_{\text{нтп}}$ – обсяг виробництва продукції після впровадження досягнень до кінця року в натуральних одиницях виміру.</p>
Зменшення прямих матеріальних витрат	<p>Для розрахунку суми зростання можливого прибутку користуються формулою:</p> $\sum PZ_{\text{пм}} = (H_m^n \times C_m - H_m^a \times C_m) \times \text{ВП}$ <p>де $\sum PZ_{\text{пм}}$ – резерв зростання прибутку за рахунок зниження матеріальних витрат, грн; H_m^n, H_m^a – норма витрат прямих матеріальних ресурсів до і після впровадження науково-технічних досягнень у натуральних одиницях виміру; C_m – ціна прямих матеріальних витрат, грн; ВП – обсяг виробництва продукції після впровадження досягнень НТП, грн.</p>
Зниження умовно-постійних витрат	<p>Для визначення резерву зростання прибутку за рахунок зазначеного заходу можна використати формулу:</p> $\sum PZ_{\text{уп}} = (C_{\text{кк}} \times \text{ПВ}_{\text{уп}} - A_6) \times K_{\text{уп}}$ <p>де $\sum PZ_{\text{уп}}$ – резерв зростання прибутку за рахунок зниження умовно-постійних витрат, грн; $C_{\text{кк}}$ – сума витрат за однією з комплексних статей, грн; $\text{ПВ}_{\text{уп}}$ – питома вага умовно-постійних витрат у статтях витрат; A_6 – сума амортизаційних відрахувань у собівартості базового періоду, грн; $K_{\text{уп}}$ – темп приросту обсягу випуску продукції, коефіцієнт. Таке зниження може статися у зв'язку зі зростанням обсягу випуску продукції.</p>

Джерело: Складено автором за даними [5]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Подольська В.О. Фінансовий аналіз / В.О. Подольська, О.В. Ярш. – К.: Центр навчальної літератури, 2011. – 204 с.
2. Економіка сільського господарства: навч. посібник / Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та ін. За ред. В.К Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2010. – 280 с.
3. Діесперов В.С. Ефективність виробництва сільськогосподарського підприємства: Монографія. – К.: ННЦ«ІАЕ», 2008. – 340 с.
4. Білик М.Д. Фінансовий аналіз / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н.М. Питуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
5. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз / Б.Є. Грабовецький. – Вінниця: ВНТУ, 2013. – 85 с.
6. Пасічник В.Г. Організація виробництва: [підручник] / В.Г. Пасічник. – К.: ЦНЛ, 2005. – 248 с.
7. Білошапка В.А. Резерви зростання результативності бізнесу в умовах економічного спаду / В.А. Білошапка // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1 (155). – С. 115–117.
8. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: [навч. посіб.] / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – 679 с.
9. Семенов А.Г. Аналіз та вдосконалення оплати праці / А.Г. Семенов, А.І. Шарко // Держава та регіони. – 2010. – № 6. – С. 232–238.